

Bijdrage van

ISABELLE QUINTENS

Regioverantwoordelijke Oost-Vlaanderen
Afdeling Preventie- en Verwijzersbeleid

Agentschap Jongerenwelzijn

Ferdinand Lousbergskaai 105 | bus 2 | 9000 Gent
T 09 235 32 61 | F 09 235 32 63 | GSM 0499 593 739
www.jongerenwelzijn.be

jongerenwelzijn

“Over sterke principes en hun paradoxen in de jeugdhulp”. OOOC De Morgenster – infonamiddag – 25 maart 2010.

Omtrent het emancipatiebegrip in de jeugdhulp.

Geachte leden van de Raad van Bestuur, beste directie en medewerkers van OOOC De Morgenster, beste genodigden,

Eerst en vooral wil ik u danken voor de uitnodiging om vandaag een slotwoord te formuleren. U weet dat iemand het laatste woord geven, betekent dat deze een herschikking van het voorafgaande kan maken. Het volstaat een punt of een komma, de interpunctie lichtjes te wijzigen. Wel is het van belang op het voorgaande en de anderen voldoende aansluiting te maken.

Misschien heeft u het opgemerkt? Ik heb zonet ongeveer de taak beschreven waarvoor elk van ons in zijn kindertijd werd geplaatst: namelijk, op grond van verbondenheid met wat je voorafgaat, afstand nemen en een eigen betekenisvol verhaal maken, zonder dat van je ouders klakkeloos te moeten hernemen. Voor de kinderen en ouders in de BJB is dit vaak een hele uitdaging. Het is mijn overtuiging dat jeugdhulp hierbij een belangrijke rol moet opnemen. Ik bekijk of het emancipatiebegrip in de jeugdhulp tot deze ontwikkelingstaak van kinderen en jongeren kan bijdragen?

Naarmate de namiddag vordert, wordt het steeds meer duidelijk dat De Morgenster de sprekers heeft uitgenodigd, niet omdat zij werden verondersteld te weten, vertegenwoordigers van sterke principes zonder paradoxen te zijn, of verondersteld werden eenduidig te antwoorden. Ik begrijp dat wij werden uitgenodigd, om goed en diep na te denken over jeugdhulp vandaag. En, dat u aanvaardt dat we de paradoxen en vragen niet helemaal kunnen beantwoorden, maar elk van ons een bijdrage maakt. U zal merken dat ik meer vragen voorleg, dan er zal beantwoorden.

De Morgenster koos als thema “emancipatie”. Is dit een provocatie of het stellen van de BJB voor haar paradox? De BJB is op vandaag dé sector binnen de jeugdhulp, die zich kenmerkt door aanklappend werken en de functie van dwang. Ze heeft een kernopdracht in maatschappelijke noodzakelijk geachte jeugdhulp. Ze krijgt gestalte door de interventie van de overheid in het private veld van opvoeden

en ontwikkeling van minderjarigen. Men ervaart onze sector vaak eerder als bevoogdend, dan als instrument tot emancipatie. Is dan de reactie van de BJB dat zij het tegendeel wil en moet bewijzen? Of: Is emancipatie een nieuwe maatschappelijke norm, die ook de cliënt BJB zich eigen dient te maken? Men gelooft vandaag stellig in de autonome en zelfstandige mens. Hij is het summum van emancipatie. Met opzet doe ik het emancipatieparadigma culminerend tot een punt van paradox, om de vanzelfsprekendheid en betekenis van emancipatie binnen ons werkkader in vraag te stellen en tegelijk uit te nodigen om te onderzoeken wat in onze sector wel tot onze mogelijkheden t.v.v. emancipatie behoort.

Ik denk dat niemand tégen emancipatie kan zijn, maar emancipatie komt me wel voor als een begrip uit een ander veld dan hulpverlening. Ze heeft in oorsprong een sociale-politieke betekenis en men vindt haar ook in de filosofie terug. Een eerste belangrijke verwijzing naar emancipatie dateert van 1862. Ze betreft de emancipatieverklaring van een president van Amerika, Abraham Lincoln. Het begrip emancipatie dat we vandaag in de mond nemen verwijst naar een presidentiële rede en de afschaffing van de slavernij in de 19de eeuw. Later naar het gelijkheidstreven van de feministen en homoseksuelen in de 20ste eeuw. Wat hebben ze gemeenschappelijk? **Ze vertrekken alle vanuit een ongelijke positie binnen een machtsverhouding en streven naar gelijkheid en zelfstandigheid. Dit is emancipatie zoals door Karl Marx beschreven.** Maar wat hebben wij, jeugdhulp, daarmee te maken?

In mijn bijdrage zal ik dus vertrekken van bij dit eerste aan jeugdhulp vreemde emancipatiebegrip, om in een tweede tijd de eigenheid van jeugdhulp met betrekking tot dit begrip beter te situeren. Ik zal voor emancipatie ook een ander woord voorstellen: ik verkies **subjectivering**. Subjectivering is mijn lezing van het begrip emancipatie in de jeugdhulp vandaag.

Verschillende termen in de jeugdhulp zoals emancipatie, maar ook empowerment zijn geleend, vaak uit andere velden of andere tijden. De betekenis ervan is zeker niet altijd helder. Het zijn containerbegrippen. We gaan er vanuit dat we er hetzelfde onder begrijpen, zodat ze niet vaak meer in vraag worden gesteld. Het zijn heilige begrippen. Ik vind nochtans dat we ze in praktijk, wetenschap en beleid voldoende binnenste buiten moeten keren om er voor ons de zin van te bepalen.

Als ik de geschiedenis van het emancipatiebegrip ere aan doe, dan introduceert zich in het domein van de jeugdhulp een vrijheidsstrijd. **Vrijheidsstrijd of gelijkheidsstrijd binnen de BJB?** Bestaat dat? Handelt die dan over een gelijkheidstreven van de cliënt BJB, als gevolg van zijn ongelijke positie in een machtsverhouding met de hulpverlener? Een strijd voor gelijkheid en gelijke behandeling is een kwestie die al vaak werd geproblematiseerd door verenigingen waar armen het woord nemen. **Deze strijd is in essentie een vraag naar respect.** Wat hierbij opvalt, is dat een menselijke en fundamentele vraag naar respect vaak wordt vertaald in en voor haar antwoord afdrijft naar een discours over rechten. De menselijke vraag naar respect, die een vraag is naar erkenning van eigenheid, en aldus erkenning van verschillend zijn, gaat dan in deze vertaling voor een stuk verloren. Hoe kan dat nu gebeuren? Dit gebeurt omdat een vertaling wordt gemaakt van een zijnskwestie in juridische termen. De vraag naar gerespecteerd worden voor

wie men is, - dat is de zijnskwestie - wordt vertaald in rechten, in: “gelijke rechten hebben”. **Er ontstaat een spraakverwarring op twee manieren:** “Zijn” wordt vertaald in “hebben”. En, een vraag naar erkenning van verschil mondt uit in een streven naar gelijkheid.

Voorbeeld is het decreet rechtspositie van de minderjarige, die een onbedoeld effect heeft, namelijk: ouders wensen gelijk aan de kinderen een decreet rechtspositie te hebben. De vraag naar erkenning en respect vertaalt men in een vraag naar het hebben van gelijke rechten. En het verschil valt weg.

Het is mijn idee dat hulpverlening bij uitstek een discipline is die vooral aandacht moet hebben, niet voor gelijkheid, - andere discours zijn daar beter in - maar oor moet hebben voor verschil. Ze werkt geval per geval, en maakt ruimte voor particulariteit en subjectiviteit. Dit laatste wordt doorgaans ook door de cliënt met zijn vraag naar respect geïllustreerd. Om al deze redenen stel ik voor om het woord emancipatie binnen de jeugdhulp door **subjectivering** te vervangen.

Ik denk aldus dat de jeugdhulp niet een emancipatiestrijd volgens het model van Marx moet opnemen, de gelijkheidsstrijd van de slaaf tegen de meester, omdat het in wezen een sociaal politieke strijd is en van belang als een streven naar **gelijkwaardig burgerschap**. We weten dat het gelijkwaardig burgerschap voor vele cliënten BJB niet altijd wordt gerealiseerd. De populatie BJB kent een hoog percentage van kansarmoede. Recent onderzoek van de vakgroep sociale agogiek aan de UGent spreekt over 80% procent. De strijd voor gelijke kansen is aldus wel van belang voor de cliënt BJB, maar jeugdhulp is niet bij machte om structurele problemen van kansarmoede op te lossen. We dragen ook best niet bij tot deze verwarring en verwachting. Wat kan jeugdhulp hier dan wel? We kunnen, bijvoorbeeld, stilstaan bij de betekenis die we aan voorzieningen BJB geven en ons de vraag stellen of de BJB kan worden verbeeld als ruimte van democratische participatie en burgerschap voor cliënt en ouder?

Kunnen minderjarigen en ouders worden aangesproken tot actief deelnemen aan collectieve besluitvorming over sociale kwesties in de voorziening of over de maatschappelijke verbondenheid van de voorziening aan het gemeenschapsleven buiten de grenzen van haar instituut, zoals de buurt, de school, enz.

Wensen wij aldus voorzieningen BJB als **ruimten van democratische participatie** te verbeelden, te construeren en te organiseren?

Ik denk dat wij dat kunnen proberen en kinderen minstens voor de uitdaging plaatsen om zich te **socialiseren**. We kunnen dit doen, niet door hen te vragen gelijke te worden, maar door hen te **confronteren met verschil**: verschil in perspectieven, dialoog, discussie, denken over waarden en normen. Wat is daar voor nodig?

Minstens een veilige ontmoeting in relatie met een hulpverlener. Voor vele van de minderjarigen BJB, zeker voor de kinderen die verwaarlozing kenden, is vertrouwen hebben een hele opdracht én socialiseren geen eenvoudige stap. Socialiseren wat is dat? Het is uitstel van antwoord en bevrediging verdragen. Dat is verdragen van een verschil tussen zijn vraag, die men stelt en het antwoord, dat men krijgt. En is doorgaans bron van frustratie.

Als sector jeugdhulp bijdragen tot socialiseren van kinderen betekent dat we zelf verschil kunnen dragen en verdragen, dit is: verschil tussen vraag en antwoord, verschil in perspectieven. En, dat we actief ruimte voor ontmoeting en dialoog

hiervoor organiseren. Kan de BJB hiervoor plaats maken? Niet eenvoudig, gezien haar opdracht in maatschappelijk noodzakelijk geachte jeugdhulpverlening. Om dat te kunnen realiseren zal praktijk en beleid met hun antwoorden, net als het kind met zijn vraag, niet absoluut, volledig bevredigend of dwingend kunnen zijn, maar zal ruimte voor verschil maken. Verschil aanvaarden, en dat is nog een stap verder, veronderstelt dat we met zijn allen het erover eens geraken dat realiteit geen objectief gegeven is; ervan uitgaan dat ze een menselijke constructie is, waarop kinderen en volwassenen, cliënten en hulpverleners verschillende perspectieven kunnen nemen; dat realiteit wordt bepaald door zich steeds wijzigende waarden en normen, en dat de cliënt juist ook daarom wordt uitgenodigd tot deelnemen aan ethische beslissingen over en **betekenisgeving** aan zijn opvoeding- en leefsituatie.

We zijn vertrokken bij emancipatie als strijd om gelijkheid en zijn via de vraag naar respect (voor verschillend zijn) uitgemond bij het belang van subjectivering als één van de mogelijke invullingen van het emancipatiebegrip in de jeugdhulp. Ze impliceert dat minderjarigen en ouders binnen jeugdhulp in eerste instantie worden begeleid bij het maken van **keuzes** met betrekking tot zichzelf en in relatie tot anderen; keuzes die onzeker tot onvoorspelbaar zijn en ook kunnen veranderen. Ze impliceert dan ook dat de hulpverlener in zijn werk niet op onzekerheid en twijfel kan worden aangesproken als een falen, maar wel als een essentieel en belangrijk deel van zijn werk.

Wat betekent dit nu voor hulpverlening? Gezegd zijnde, dat hulpverleners mogen twifelen en zich laten verrassen, denk ik dat u nu niet verrast bent als ik stel dat jeugdhulp volgens mij niet de organisatie is van een juist antwoord op een juiste vraag. Dit is wat vaak aan de IJH met de organisatie van de brede instap en de TP wordt toegeschreven. Ik denk bovendien dat we sterk in vraag kunnen stellen of mensen in nood altijd helder hun vraag tot hulp kunnen formuleren. Vele van de cliënten BJB hebben hiervoor tijd nodig. Ze kunnen tijdens het proces van hulpverlening tot hun vraag komen; tijdens de hulpverlening kan hun vraag wel tot recht komen.

Verder worden door cliënten ook hulpvragen gesteld, vragen die er echt toe doen, die niet door de hulpverlener kunnen worden beantwoord. Niet omwille van het gebrek aan aanbod – het gaat hier nu niet over de schaarste – maar wel omwille van de eigen aard van de vraag. Het betreffen vragen naar identiteit, vragen naar liefde, existentiële of zijnsvragen. Op dit punt kan jeugdhulp, en in het bijzonder jeugdhulp t.v.v. gekwetste minderjarigen, ten volle haar emanciperende rol opnemen. En deze rol houdt niet verband met het beantwoorden van een vraag. Het is opdracht om er iets anders mee te doen en houdt verband met **een ander emancipatiebegrip**, dat in de filosofie door Foucault werd beschreven. Ze betreft **een machtsuitoefening** niet tégen een ander, maar **van zichzelf op zichzelf** in verbondenheid met anderen, om niet slachtoffer van de eigen hulpvraag of lijden te moet blijven. Ik denk dus dat hulpverlening bij dit begrip van emancipatie het beste aansluit.

Om duidelijk te maken wat ik bedoel, geef ik een voorbeeld uit de ervaring die ik als regioverantwoordelijke heb met het lopende experiment knelpuntdossiers IJH. Het voorbeeld handelt over een vraag die er in de jeugdhulp echt toe doet en waarop jeugdhulpverlening geen antwoord in de plaats van de cliënt kan geven. Het gaat over een 15 jarige jongen, uiteindelijk in een gemeenschapsinstelling geplaatst na

een langdurig parcours jeugdhulp sinds de prille kindertijd. Hulpverleners in de GI vertellen dat de jongen de laatste dagen nog maar enkel schreeuwt. Hij schreeuwt niet zomaar of gelijk wat. Hij schreeuwt wel voor het eerst heel luid. En voor het eerst steeds dezelfde vraag: Waarom wil mijn moeder mij niet zien? Het is niet voor het eerst dat zijn moeder hem niet wil zien. Dat is het geval sinds zijn geboorte. De jongen heeft als zoon nooit een betekenisvolle plaats in het leven van zijn moeder veroverd. Een hulpverlener verwoordde het als volgt: "Het geboortekaartje werd gedrukt, zonder dat zijn naam erop werd vermeld". De jongen schreeuwt zijn vraag, na 15 jaar, op een bijzonder moment, namelijk: op het moment dat jeugdhulpverleners geen antwoord meer geven. Hij verblijft in een gemeenschapsinstelling en het experiment knelpuntdossiers is niet bij machte om dit direct te veranderen. We slagen er niet in om vervolghulp te organiseren. Langs onze kant is er stilte. Zijn vraag verschijnt echter wel in alle hevigheid. Ze is voor iedereen zwaar om dragen. Het is een existentiële vraag naar het waarom hij in het hart van zijn moeder niet de plaats van zoon kan verwerven? Van belang is wel dat deze minderjarige met deze vraag in zijn leven aan de slag kan gaan, zodat als kind van zijn moeder en met zijn familieverhaal, hij later man kan worden en misschien ook vader.

In het verlangen van zijn moeder zal hij zijn recht of erkenning als zoon niet waar maken. Zij biedt geen (bevredigend) antwoord op zijn vraag. En omgekeerd: deze vrouw zal voor haar zoon als moeder steeds tekort schieten. Op de vragen van deze jongen hebben ook wij geen antwoord. En toch doen deze vragen er echt toe in hulpverlening aan jongeren. Het zal niet volstaan om de minderjarige als burger met een zelfstandige uitoefening van rechten te respecteren. Het rechtendiscours biedt geen betekenisvol antwoord op zijn vraag. De jongen zal een leefbare interpunctie in zijn familieverhaal moeten maken, minstens ergens een spatie of komma toevoegen, zodat in zijn levensverhaal ruimte voor eigen betekenisverlening en subjectivering ontstaat.

Emancipatie en subjectivering in jeugdhulp mogelijk maken houdt verband met hoe we vraaggericht werken bepalen. Mij lijkt alvast een vraag mee helpen dragen, evenals het verdragen van het ontbreken van duidelijke vragen een goed vertrekpunt voor vraaggericht werken te zijn. Van belang hierbij is ook te bepalen wat van de **finaliteit van jeugdhulpverlening** en haar organisatie kan worden verwacht.

Belangrijk is dat IJH zich niet laat opsluiten in de verwachting van het juiste antwoord op een juiste vraag te moeten formuleren. Van belang is dat zij kan bijdragen tot het ondersteunen van een basishulpverlener of voorziening én van het behoud van de relatie met de cliënt, zonder dat het engagement van de hulpverlener (voorziening) ten aanzien van de cliënt direct afhankelijk wordt gemaakt van het antwoord dat hij al dan niet kan geven.

Mijn insziens ligt hier ook een kans tot emancipatie van de maatschappelijk noodzakelijke geachte jeugdhulpverlening ten aanzien van de maatschappelijke druk steeds antwoorden te moeten formuleren; ik hoop dat zij voldoende mogelijkheden wordt geboden, hierbij door andere jeugdhulpsectoren ondersteund, om een vraag in het bijzonder ook als een **zijsvraag** te kunnen dragen.

Ik wil als volgt besluiten. De emancipatie van de jeugdhulp, middels het loslaten van de idee een juist antwoord te moeten formuleren of het Eldorado te verzekeren, betekent meer vrijheid, verdraagzaamheid, menselijkheid in jeugdhulp en meer kansen op emancipatie voor zowel cliënt als hulpverlener.

Mag ik tenslotte OOC De Morgenster danken voor hun provocaties tot spreken, evenals haar medewerkers, Rudy Roose en Dirk Broos voor de ontmoeting deze namiddag tussen praktijk, wetenschap en beleid. Ik hoop dat namiddagen als vandaag bijdragen tot een ont-moeting van verschillende stellingnamen, zonder dat we ons gelijk moeten halen.

Isabelle Quintens
Regioverantwoordelijke Agentschap Jongerenwelzijn Oost-Vlaanderen

